

ISSN (E): 2181-4570

ZAMONAVIY DUNYODA LOTIN TILINING ASOSIY SOHALARI VA VAZIFALARI

Pulatova Saltanat Mirzalievna

Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali

Annotatsiya: Maqolada lotincha tibbiyot terminlarini yaratishda antropogen metaforik komponentdan foydalanish masalalari ko'rib chiqiladi, metaforik modellar o'rganiladi, antropogen komponentli atamalarning turlari tavsiflanadi.

Kalit so'zlar: antropogen metafora, metaforik komponent, lotincha anatomik atamalar, metaforik model.

Metafora terminologik birliklarni shakllantirishning eng samarali usullaridan biri bo'lib qolmoqda va uning ishtirokida ilgari yaratilganlarni qayta ko'rib chiqish amalga oshiriladi. Lotin yunoncha anatomik terminologiya kabi ilmiy bilimlarning juda ixtisoslashgan sohasida metafora faoliyati alohida qiziqish uyg'otadi, shuning uchun ushbu hodisani o'rganish bugungi kunda ham dolzarb bo'lib qolmoqda.

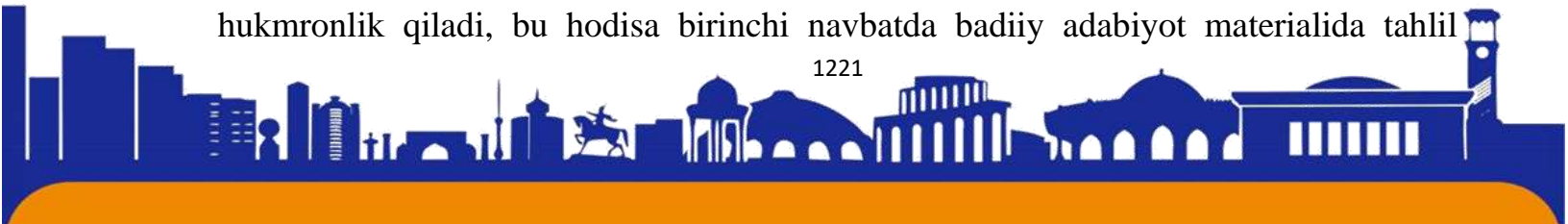
Maqolamizning maqsadi antropogen metaforik komponentning anatomik atamalarning bir qismi sifatida ishlatilishini tahlil qilishga urinishdir.

Tadqiqot ob'ekti - metaforik komponentga ega anatomik terminologiyada lotin atamalari.

Tadqiqot mavzusi lotin anatomik terminologiyasi asosidagi metaforizatsiya **tamoyillari bo'lib, ularning manbai jonsiz tabiatning tasvirlari (evolyutsiya jarayonida inson tomonidan yaratilgan artefaktlar).**

Tadqiqot materiali "Xalqaro anatomik terminologiya" (2010) atamalarining umumiy ro'yxatidan doimiy tanlab olish yo'li bilan tanlangan, metaforik komponentli 2078 ta lotin anatomik atamalari (tuzganlar: Cherkasov V.G., Bobrik I.I., Guminskiy Yu.I., Kovalchuk O.I.), unda 6500 dan ortiq birlik mavjud. Ishning yangiligi shundaki, antropogen metafora hali lotincha anatomik terminologiyaning shakllanish manbai sifatida o'rganilmagan.

Tadqiq ob'ekti sifatida metafora ko'plab mahalliy va xorijiy tilshunos olimlarning, xususan, I. Golubovskaya, N. Arutyunova, A. Potebnya, V. Vovk, V. Teliya, G. Sklyarevskaya, Yu. Skrebnev, A.Richards, M.Blek, D.Lakoff, P.Riker va boshqalar. Hozirgi ukrain tilshunosligida metaforaga badiiy vosita sifatida qarash hukmronlik qiladi, bu hodisa birinchi navbatda badiiy adabiyot materialida tahlil

qilinadi (masalan, N. Kotsiubinskiy, V. Korneev, X. Datsishina, E. Shustrova, O. Tishchenko). Ayrim asarlarda metaforaning ilmiy matndagi roli (E. Budaev, A. Chudinov, N. Nepiyvoda va boshqalar tadqiqotlari), tibbiy terminologiyaning shakllanish jarayonlari (G. Kostyuk, A. Tatarinova, M. Terexova, N. Chernyavskiy, V. Novodranova), tibbiy atamalarning leksiko-semantik xususiyatlari ham o'rganildi (I. Bushin, V. Novodranova, V. Proxorova, S. Rodionova, P. Rudinskaya), hozirgi zamonning asosiy qoidalari. terminologiya nazariyasi tibbiy atamalarni amaliy o'rganish natijalarini tasdiqlaydi (S. Mishlanova, S. Grinev, V. Leichik, F. Nikitina, A. Superanskaya, V. Tatarinov).

Metaforik nominatsiya - bu yangi atamalarni yaratishning eng samarali jarayonlaridan biri, shuningdek, inson kontseptual tizimining ajralmas qismi bo'lib, u o'xshashliklar, assotsiatsiyalar orqali hodisalar va ob'ektlar haqida batafsil ma'lumot berish uchun yangi tushunchalar va lug'at yaratish imkonini beradi. [28–29]. Metafora asosida shakllangan har bir ilmiy atama olimlarning kontseptual faoliyatining natijasi bo'lib, metaforalash mexanizmining o'zi esa yangi narsalarni o'rganish yo'li, olingan bilimlarni lingvistik ifodalashning kognitiv asosidir [2, 112].

Kognitiv metafora nazariyasining muhim tarkibiy qismi J.Lakoff va M.Jonsonlar tomonidan taklif qilingan "metaforik model" tushunchasidir [3, 56]. Tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, metaforik model ikki kognitiv tuzilmaning o'zaro ta'siriga asoslangan muhim kognitiv operatsiya, dunyoni bilish usulidir: manba sohasi va maqsadli soha. Metaforik model ona tilida so'zlashuvchining ongida tanlangan kontseptual sohaslar o'rtasidagi aloqani ta'minlaydigan sxema ko'rinishida mavjud. Bizning holatda, bu anatomik terminologiya va inson amaliy faoliyati sohasi tegishli bo'lgan jonsiz tabiat hodisalari nomlari o'rtasidagi assotsiativ bog'liqlikdir. Anatomiya hissiy vizual idrokning ustunligi va tasvirlanadigan ob'ektning statik fiksatsiyasi bilan tavsiflanadi; bu omillar metaforik uzatish sxemasining shakllanishiga va manba sferasini tanlashga ta'sir qiladi.

"Jonsiz tabiat olamining ob'ekti" → "inson tanasi" assotsiatsiyasiga asoslangan anatomik metaforik atamalarni semantik tahlil qilish jarayonida metaforizatsiyaning eng samarali manbai topildi, bu erda artefaktlar (odam tomonidan yaratilgan uy-ro'zg'or buyumlari) rol o'ynaydi. universal manba va lotin-yunoncha anatomik nomlar tizimi - maqsadli hudud. Tabiiy ob'ektlar va hodisalarning metaforik tasviri vizual xususiyatlarning umumiyliigi (shakli, tuzilishi, hajmi, umumiy ko'rinishi) yoki

funksional o'xshashlik (harakat mexanizmi, maqsadi) orqali anatomik ob'ektlar nominatsiyasi tizimi bilan bog'liq. Bunday korrelyatsiya natijasi vizual va funksional assotsiatsiyalarga asoslangan turli xil metaforik modellarni shakllantirishdir.

Anatomik terminologiyada taqdim etilgan metaforik model voqelikni ilmiy tasniflash natijasidir [4, 46] (kuchli sodda komponent bilan), shuning uchun I.K. tomonidan tahrirlangan "Ukrain tili lug'ati" da keltirilgan ta'riflar. Dvoretzkiyning lotin va qadimgi yunon tilining lug'atlarida esa I.X. Antropogen metafora inson tomonidan yaratilgan narsa va narsalarning nomlariga tayanadi.

Artefakt metaforasi asosida ikkilamchi nominatsiya bilan tuzilgan o'rganilgan anatomik atamalar orasida ismlar bilan bog'liq ismlar ko'proq uchraydi:

- 1) transport vositalari (masalan, navis - qayiq),
- 2) kiyim-kechak va aksessuarlar (masalan, bursa - sumka),
- 3) qurilish inshootlari (masalan, ko'prik - ko'prik),
- 4) turli xil asboblari (masalan, malleus - bolg'a).

Ulardan eng keng tarqalganini ko'rib chiqing:

1.1) navis, is, f - kema, kema - yirik suv transporti [5, 663]. Anatomik terminologiyada navicularis "navicular" sifatdosh shakli mavjud - shakli qayiqqa o'xshaydi [5, 348], bu navicula "shuttle" deminatividan kelib chiqadi va anatomiyada "odam skeletining bir qismiga o'xshash" metaforik ma'noga ega. shaklda". Semantikani o'zgartirishning metaforik modeli shakl va tuzilishdagi assotsiatsiyalarga asoslanadi. Pastki oyoq-qo'l skeletini ifodalash uchun sifatdosh qo'llaniladi, masalan: os naviculare - navikulyar suyak, articulatio talocalcaneonavicularis - talokalcaneal-navikulyar bo'g'im.

1.2) cymba, ae, f - shuttle - kichik suv transporti [5, 347]. Dengiz navigatsiyasida yunoncha cymba "shuttle" ot "kimba, qayiq turi" degan ma'noni anglatadi [5, 283]. Anatomik terminologiyada bu atama shakli va tashqi ko'rinishi bo'yicha assotsiatsiya tufayli "qayiq shaklidagi kichik to'siq" ma'nosi bilan o'tdi, masalan: cymba conchae - qobiqli kema.

2.1) singulum, i, n - belbog' - kiyimning bel qismiga bog'lash uchun mo'ljallangan charm, mato uzun tasma [5, 495]. Cingulum ot cingo, cinxi, cinctum, ěre "belbog'" fe'lidan keladi [8, 181]. "Kamar" anatomik atamasi ikkilamchi nominatsiya yo'li bilan shakllangan, metaforik model umumiy funktsiyaga ko'ra assotsiatsiyaga asoslangan: "kiyimlarni bog'lash va tayanch qilish uchun tasma" → "inson tanasidagi

shakllanishlar, mushaklar, nervlarni o'rab oladi va ushlab turadi va hokazo. . uyada." , masalan: cingulum membri inferioris - pastki oyoq-qo'l kamari, ramus cingularis - kamar novdasi.

2.2) bursa, ae, f – xalta – charm, gazlama va boshqalardan yasalgan, sumka, sumka shakliga ega buyum [5, 837]. Odam garderobidagi keng tarqalgan aksessuar sifatida u "turli xil narsalarni saqlash va tashish uchun turli xil shakldagi va ma'lum o'lchamdagi ob'ekt" ma'nosiga ega, ammo terminologik anatomik sohaga o'tadigan bo'lsak, bu dizayn yangi ma'noga ega bo'lib, "ko'chadagi chuqurchalar". sumka shakli", masalan: bursa pharyngealis - faringeal sumka , vaginae tendinum et bursae - tendon g'iloqlari va sumkalari.

3.1) aquaeductus, us, m - santexnika - suv ta'minoti uchun quvurlar tizimi [5, 721]. Bu atama anatomiyada miya tuzilishini tavsiflash uchun ishlatiladi, u ikki so'z birikmasidan kelib chiqqan - aqua (suv) va ducere (qo'rg'oshin) [8, 87]. Ma'noni uzatishning metaforik modeli: "suv bilan ta'minlash tizimi" → "inson tanasida ma'lum moddalarni tashish uchun anatomik shakllanish" (funktsiya bo'yicha assotsiatsiya tufayli). Aquaeductus atamasi anatomik iboralarda yordamchi komponent hisoblanadi, masalan: aquaeductus serebri - miya suv o'tkazgichi, apertura aquaeductus cerebri - miya suv o'tkazgichining ochilishi.

3.2) ko'prik, ntis, m — ko'prik — daryodan o'tish yoki o'tish uchun inshoot [5, 749]. Ot o'z ma'nosini o'zgartirib, tibbiy semantik sohaga kirgan. Metaforik model: "suv bo'shlig'i bilan ajratilgan ikki quruqlik maydonining tutashuvi" → "inson tanasida suyaklar, to'qimalar va boshqalarning qisman bog'lanishi", pons miya tuzilishini tavsiflash uchun mos atama bo'lib, bu yerda u miya tuzilishini bildiradi. miya yarim korteksini va orqa miyani bog'laydigan hudud. Ikkilamchi nominatsiya funktsiya bo'yicha assotsiatsiyaga asoslanadi, masalan: pars dorsalis pontis - ko'prikning orqa tomoni, raphe pontis - ko'prikning tikuvi, nucleus pontobulbaris - pontobulbar yadrosi.

4.1) sella, ae, f – egar – chavandoz uchun o'rindiq [5, 215]. Anatomik terminologiyada metaforik nominatsiya shakl va funktsiya bo'yicha assotsiatsiyaga asoslanadi: "chavandoz uchun o'rindiqlar" → "suyak tanasidagi egarga o'xshash chuqurliklar", masalan: sella turcica - turk egari, articulatio sellaris - egar bo'g'ini.

4.2) malleus, i, m - bolg'a - kamaytirish. "bolg'a"dan - qo'lda uriladigan asbob [5, 791]. Anatomiyada inson qulog'ining ichki tuzilishiga kiradigan suyakning metaforik nomi anvil (incus) bilan bog'langan. Funktsiyaning o'xshashligi bilan assotsiatsiyaga

ISSN (E): 2181-4570

asoslangan atama atributiv birikmalarda kalit so'z yoki nomuvofiq ta'rif sifatida ishlatiladi, masalan: manubrium mallei - bolg'a tutqichi, articulatio incudomallearis - anvil-bolg'a birikmasi.

Lotin anatomik atamalarining metaforik komponentli semantik tahlili natijasida tashqi o'xshashlik va funksional umumiylik asosidagi assotsiatsiyalarga asoslangan har xil turdagi metaforik modellar topildi. Anatomik terminologiyada metaforik nominatsiya uchun boshlang'ich soha jonsiz tabiat ob'ektlari (antropogen metafora) hisoblanadi. Antropogen metaforik komponentga ega anatomik atamalarning miqdoriy tahlili shuni isbotladiki, anatomik terminologiyada metaforizatsiyaning eng samarali manbalari turli xil asboblarning nomlari - 36%, kiyim-kechak va aksessuarlar nomlari - 28%, qurilish inshootlari nomlari - 21%, transport vositalari nomlari - 10,4%.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Ивина Л.В. Лингво-когнитивные основы анализа отраслевых терминосистем.– М., Академический Проект, 2003. – 304 с.
2. Новодранова В.Ф. Именное словообразование в латинском языке и его отражение в терминологии. – М: Языки славянских культур, 2008.– 323 с.
3. Лакофф Дж, Джонсон Д. Метафоры, которыми мы живем.//Теория метафоры/Общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной. – М.: Прогресс, 1990.– с. 387–415.
4. Корнилов О.А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. 2 изд., исп. и доп. – М.: ЧеРо, 2003. – 349 с.
5. Словник української мови./гол. ред.І. К. Білодід. Том 4. – К., «Наукова думка», 1973.– 678 с.
6. Дворецкий И.Х. Древнегреческо-русский словарь. Том 1. А-Л.– М., Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1958.– 1043 с.
7. Мельничук О.С. Етимологічний словник української мови: У 7 т. Т 6 (У – Я) – К.: Наукова думка, 1983.– 568 с.
8. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь.– М., «Русский язык», 1976.– 1096 с.
9. Черкасов В.Г., Бобрик І.І., Гумінський Ю.Й., Ковальчук О.І. Міжнародна анатомічна термінологія.– Вінниця: Нова книга, 2010.– 391 с.

